

ARCHEOLOGAS ALGIRDAS ŽALNIERIUS. KĖDAINIŲ RAJ. ARIATAVĖLĖS DVARAS. ARCHEOLOGINIŲ TYRIMŲ ATASKAITA. KAUNAS, 1988

Buvęs Ariatavėlės dvaras yra apie 7 km į šiaurę nuo Kėdainių, kairėje kelio į Panevėžį pusėje, Obelės ir Malčiaus upelio santakoje. Šiuo metu dvaro rūmai yra išardyti ir pervežti į Liaudies buties muziejų.

Dvarvietės teritorijoje ir buvusių rūmų vietoje žvalgybinio pobūdžio archeologiniai tyrimai buvo atlikti 1988 m. liepos mėn. Bendras atliktų tyrimų plotas yra 55 m². Dvaro rūmų vietoje buvo iškasta 3 perkasos (39,6 m²), teritorijoje - dvi perkasos (16 m²). Be to upelių santakos terasos šlaito pradžioje buvo iškasti du žvalgybiniai šurfai (žr. brėž.).

Pagal atliktus J.Jurginio ir A.Vojevodskaitės Ariatavėlės (Aristavos) dvaro istorinius tyrimus, Arvistos, Arvistavos, Orvistavos pavadinimas minimas kryžiuočių kronikose jau XIV a. antroje pusėje. Tai buvo regijoninis - administracinis centras Upytės žemėje – laukas.¹

XVI - XVII a. Aristavos dvarą valdė Šiukštų giminė, kuri 1700 metais jį pardavė Zabeloms. XVIII a. pabaigoje dvaras paveldėjimo keliu perėjo į Medekšų valdas. XIX amžiuje buvo nuomodamas dvaras, o jo savininkai gyveno Kaune. 1940 m. Aristavėlės dvaras buvo konfiskuotas. Pokario metais dvaro rūmuose buvo kolūkio visuomeninės patalpos, vėliau butai.

PERKASA NR. 1

Perkasa Nr. 1 buvo iškasta vakarinėje buvusio dvaro pastato vietoje. Perkasos ilgis – 4 m, plotis - 3,6 m, gylis - iki 1,2 m. Bendras perkastos plotas - 14,4 m² (žiūr. brėž. 1, 2).

10 - 15 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus perkasoje buvo rasti pamatai, mūryti iš lauko riedulių ir plytų, rišti moliu, raudotų plytų dydis: 31,0 – 30 x 15,6 - 14,5 x 7 - 6,5 cm. Norint numatyti pamatų paskirtį ir pilną planą reikėtų pratęsti archeologinius tyrinėjimus. Sprendžiant iš pamatų dydžio ir jų mūrėjimo būdo (plytų ir akmenų rišimas moliu), jie buvo skirti virtuvės kaminui, ar stambiai krosniai. Jei tai krosnies pamatai, tai ji buvo daugiau skirta ne šildymui, o ūkiniams, ar virtuvės tikslams.

Kultūrinių sluoksnių klodas, susiklostęs be perkasimų, yra apie 40 cm storio. Virš pirminio žemės paviršiaus yra susiklostęs 15 – 20 cm storio pilko juodžemio sluoksnis Nr. 1. Jame neužfiksuota jokių priemaišų. Tai, greičiausia, dirbama, arta daržų žemė. Perkasos šiaurės rytų kampe buvo rasta šiukšlių duobė, užpilta juodžemio, sudegusio molio sluoksniais Nr. 1a,b,c. Šalia rastų pamatų buvo supilti maišyto priemolio ir smėlio sluoksniai Nr. 2. Pamatus dengė maišyto priemolio ir degusių sluoksnis Nr. 3. Gal būt, šis sluoksnis susidarė nugriovus dvaro pastatą ir stumdant viršutinius sluoksnius.

Radiniai

Archeologinių radinių buvo rasta valant ankščiau minėtą šiukšlių duobę (sluoksniai 1 a,b,c). Tai plokštinių, puodyninių koklių, buitinės keramikos, langų stiklų šukės (inv. 1 - 33, pieš. 7-12).

Plokštiniai kokliai glazūruoti žaliai, puošti stilizuotu augaliniu, gyvuliniu, geometriniu ornamentais. Koklių ornamentų stilistika ir atlikimo technologija turi analogų Kėdainių senamiestyje randamiems kokliams, todėl galima teigti, kad į dvarą kokliai buvo vežami iš Kėdainių (inv. 1 - 11). Rasti 5 koklių ornamentų tipai. Rasti sluoksnyje 1b puodyniniai kokliai niekuo nesiskiria nuo tuo metu visoje Rytų Europoje naudotų koklių (inv. 25,6). Buitinė keramika įvairios paskirties: tai maisto laikymui ir vartojimui, virimui, kepimui skirti indai. Kai kurie indai puošti banguotų linijų, štampuotu geometriniu ornamentu (Inv. 12-24). Išsiskiria importinio, puošnaus bokalo šukės.

Sluoksnio Nr. 1b apačioje buvo rasta daug lango stiklo šukių. Tai buvusių langų rėmuose stiklų šukės bei stiklo lakštų kraštai. Langų stiklai buvo įreminami, greičiausiai į švininius ar alavinius rėmelius. Jų pėdsakai pastebėti langų stiklų kraštuose. Stiklų kraštai rodo, kad langų stiklai buvo ruošiami vietoje.

Visi šiukšlių duobėje rasti radiniai datuoti XVI a. pabaiga - XVII a. prirmuoju ketvirčiu. Atrodytu, kad XVII a. pirmoje pusėje šioje vietoje pastatų nebuvo - tai liudytų šiukšlių duobė ir budingas dirbamai žemei sluoksnis. Gal būt, dvaras buvo mažesnis.

¹ Jurginis J. Žvilgsnis į praeitį (apie Aristavėlės dvarą). 1984.

Vojevodskaitė A.. Kėdainių raj. Taučiūnių apyl. Ariatavėlės km. .buv. Aristavos dvaro sodybos istoriniai tyrimai. Vilnius. 1985 m.

PERKASA Nr. 2

Perkasa Nr.2 buvo iškasta vakarinėje buvusio dvaro pastato dalyje. Perkasos ilgis 4,4 m, plotis 3 m, bendras plotas 13,2 m². Kasant perkasą norėta nustatyti kultūrinių sluoksnių klodo stratigrafiją, sluoksnių santykį au dvaro rūmų pamatais (žiūr. brėž, 1,3.)

Kultūrinių sluoksnių klodo storis yra 38 - 95 cm. Ploniausias klodas užfiksuotas vakariniame šlaite, jo storis yra apie 38 - 40 cm. Storiausias klodas užfiksuotas rytiniame šlaite, kur jo storis siekia iki 95 cm. Tačiau jo viršutiniai sluoksniai susidarė sugriovus dvaro pastatą ir niveliuojant žemės paviršių.

Dvaro pietiniai pamatai buvo rasti pačiame žemės paviršiuje. Jų plotis yra 98 cm. Pamatai įgilinti į žemę tik apie 30 cm, mūryti iš nedidelių lauko riedulių, plytų nuoskalų ir rišti kalkių skiediniu. Pamatai buvo pradėti statyti jau susiklosčius šviesiai pilko ir pilko juodžemio sluoksniams Nr. 1 ir la. Perkasos pietiniame šlaite virš sluoksnio Nr. 1 buvo užfiksuotas smulkių griuvenų ir kalkių skiedinio trupinių sluoksnis Nr. 3a. Jis yra susidaręs dvaro pastato statybos metu. Keliant žemės paviršių pastato viduje buvo supiltas molio su plytų nuoskalomis sluoksnis Nr. 2. Virš jo visuose perkasos šlaituose buvo užfiksuotas pilkos žemės, maišytos priemolio, molio su plytų nuoskalomis sluoksnis Nr. 3. Viršutinis maišytos žemės sluoksnis Nr. 4 susidarė nugriovus dvaro pastatą.

Radiniai

Sluoksnyje Nr.1 buvo rastos 4 indų sienelių ir dugno šukės (inv. 33 - 6). Indai buvo degti redukciniėje aplinkoje, molio masė pilkos spalvos. Pagal analogiškus radinius Kaune ir Kėdainiuose šias keramikos šukes galima datuoti XVI a. pirmąja puse (inv. 33 - 6). Kartu sluoksnyje buvo rastas spalvoto metalo šlako gabaliukas. Šis radinis leidžia teigti, kad dvare XVI a. buvo lydomi spalvoti metalai.

Sluoksnyje Nr. 3 buvo rasta baltai ir melsvai glazūruotų plokštinių ir karnizinių koklių šukių. Kokliai puošti stilizuotu, būdingų vėlyvam barokui augaliniu - geometriniu ornamentu ir datuoti XVIII a. pabaiga - XIX a. pradžia.

PERKASA Nr. 3

Perkasa Nr. 3 buvo iškasta buvusio dvaro pastato rytinėje dalyje. Perkasos ilgis – 4,6 m, plotis 2,5 m. Bendras plotas – 12 m² Kasant perkasą, norėta patikrinti kultūrinių sluoksnių klodo stratigrafiją, dvaro pastato pamatų santykį su kultūriniais sluoksniais o taip pat buvo ieškoma pirminio užstatymo liekanų.

Kultūrinių sluoksnių klodo storis perkasoje yra 45 – 50 cm. Virš pirminio žemės paviršiaus yra susiklostęs šviesiai pilko juodžemio sluoksnis Nr. 1. Jis yra analogiškas 1, 2 perkasoje rastam sluoksniui. Virš pirminio žemės paviršiaus jokių užstatymo, ar kitų žmonių veiklos pėdsakų nepastebėta. Virš sluoksnio Nr. 1 užfiksuotas intensyvus degėsių sluoksnelis Nr. la ir molio lešiai Nr. 1b. Perkasos pietiniame šlaite virš sluoksnio Nr. 1 rastas smulkių statybinių griuvenų, kalkių skiedinio trupinių sluoksnis Nr. 2a. Šis sluoksnis rastas tik išorinėje dvaro pamatų pusėje ir yra susijęs su dvaro pamatų statyba. Virš šių sluoksnių yra susidaręs pilko juodiemo sluoksnis Nr. 2. Kame pastebėta smulkių plytų nuoskalų. Šis sluoksnis yra susidaręs dvaro egzistavimo metu.

Dvaro pamatai buvo rasti pačiame žemės paviršiuje. Pamatų plotis - 61 cm. Jie buvo statyti ant sluoksnio Nr. 1, įgilinant apie 5 - 8 cm. Pamatai pamūryti iš smulkių lauko riedulių ir rišti kalkių skiediniu.

Perkasoje rasti ir pertvaros pamatai. Pertvaros pamato plotis - 29 cm. Iš pertvaros yra išlikusios trys viršutinės plytų eilės ir pamatinė jos dalis. Sprendžiant iš sumūryto pamato dvaro pirminės grindys sutapo su sluoksniu Nr. la ir 1b paviršiumi. Iš perkasos sluoksnių stratigrafijos galima spręsti, kad dvaro mūriniai pamatai statyti jau susiklosčius sluoksniui Nr. 1. Šį sluoksnį galima apibudintą kaip dirbamą žemę.

Radiniai

Sluoksnyje Nr. 1 buvo rasta viena (inv. 49) indo pakraštėlio ir sienelių šukė būdinga XVII a.

PERKASA NR. 4

Perkasa Nr. 4 buvo iškasta 18 m rytus nuo buvusio dvaro pastato. Perkasos ilgis – 4 m, plotis – 2 m. Bendras plotas 8 m². Kasant perkasą, norėta patikrinti kultūrinių sluoksnių klodo stratigrafiją ir ieškoti pirminio užstatymo liekanų (žiūr. brėž. Nr. 1, 5). Kultūrinių sluoksnių klodo storis – 60 cm. Virš pirminio žemės paviršiaus yra

susidaręs apie 35 cm storio maišyto priesmėlio, plytų nuoskalų, sudegusio molio mišinio sluoksnis Nr. 1. Virš pirminio žemės paviršiaus jokių užstatymo pėdsakų nepastebėta, tik rytinėje perkastos pusėje tarp 2 ir 3 m buvo rasta apie 15 cm gylio duobė, užpilta maišytu priemoliu. Sluoksnis Nr. 2 sudarė pasodinus sodą ar naudojant žemę daržams.

Radiniai

Sluoksnyje Nr. 1 buvo rasta plokštinių koklių šukių (inv. 50 – 79, pieš. 13 - 17). Tai fasadinių, kampinių, karnizinių koklių fragmentai. Atskirų ornamentų tipų rasta aštuoni. Koklių plokštės ornamentuotos keliais įmerktos vazoje varijantais, stilizuotų augaliniu - geometrinium ornamentu. Tų pačių varijantų kokliai rasti tiek glazūruoti, tiek neglazūruoti. Jie datuoti XVII a. viduriu - antrąja puse.

Sluoksnyje Nr. 2 buvo rastos trys rudai glazūruotos puoštos stilizuotu augaliniu ir geometrinium ornamentu koklių šukės. Jos datuotinos XVIII a. pabaiga - XIX a. pradžia. Sprendžiant iš radinių XVII – XVIII a. netoliese yra stovėjęs gyvenamas namas.

PERKASA NR. 5

Perkasa Nr. 5 buvo iškasta 21 m į rytus nuo dabar esančio šulinio. Šios ilgis 4 m, plotis – 2 m, Perkastos plotas yra 8 m². Kasant perkasą, norėta nustatyti kultūrinių sluoksnių stratigrafiją, ieškoti pirminio užstatymo pėdsakų (žiūr. brėž. 1, 6.).

Viso klodo storis yra 28 - 40 cm. Jį sudaro tamsiai pilko juodžemio, su degusių priemaiša, sluoksnis Nr. 1. Jame pastebėta smulkių plytų nuoskalų. Ties siauriniu šlaitu buvo rastos 52 cm pločio pamatų liekanos, mūrytos iš lauko riedulių, rištų kalkių skiediniu. Pamatai sumūryti 25 - 30 cm gylio duobėje, pamato šonus užpilant maišytu priemoliu. Greičiausiai, tai mūrinio stulpo liekanos. Virš pirminio paviršiaus jokių kitų užstatymo liekanų nerasta.

Radiniai

Sluoksnyje Nr.1 buvo rastos 4 indų šukės. Trys iš jų yra žiestos iš molio su grūsto akmens priemaiša (inv. 83 - 5). Jas galima būtų datuoti XIV - XV amžiumi. Viena šukė (inv. 86) degta redukciniėje aplinkoje ir ją, pagal degimo technologiją, būtų galima datuoti XVI amžiumi.

ŽVALGYBINIAI ŠURFAI NR. 5, 6

Žvalgybiniai šurfai buvo iškasti apie 75 m į pietus nuo buvusio dvaro pastato. Kasant šurfus norėta nustatyti kultūrinių sluoksnių klodo stratigrafiją ir storį (žiūr. brėž. 1)

Iškasus šurfus, buvo nustatyta, kad pirminis paviršius yra 50 - 60 cm gylyje. Tai žvirgžduotas priemolis. Kultūrinis sluoksnis - vientisas savo spalva ir sudėtimi tamsiai pilkas purus juodžemis. Sluoksnyje radinių nerasta.

IŠVADOS

1. Kultūrinių sluoksnių klodo storis tyrinėtose vietose yra 30 - 95 cm. Pagal rastus seniausios keramikos fragmentus dvaro sodyba galėjo būti apgyvendinta XIV - XV amžiuje.
2. Pervežtas į Liaudies buities muziejų dvaro pastatas, pagal atliktų archeologinių tyrimų duomenis, buvo pastatytas ne ankščiau kaip XVIII a. antroje pusėje.
3. Ankstesnių dvarvietės užstatymo pėdsakų reiktų ieškoti arčiau Obelės ir Malčiaus upelių santakos.
4. Tyrinėtuose plotuose rasta 19 - kos ornamentų tipų plokštinių, vieno tipo puodyninių koklių fragmentų, įvairios buitinės keramikos. Tiek keramika, tiek kokliai yra analogiški visoje Lietuvoje randamai to laikotarpio archeologinei medžiagai.
5. Žvalgybinių kasinėjimų rezultatai rodo, kad atlikus didesnės apimties archeologinius tyrimus, būtų galima paruošti vertingą ir autentišką XIV - XIX a. dvaro materialinės kultūros raidos ekspoziciją.

RADINIŲ SĄRAŠAS

Šifras – Kd 0___88
Ar 0 – 0

Kd – Kėdainiai
Ar – Aristavėlė

Skaitiklis: tyrimų eilės Nr.
Vardiklis: a) pirmas skaičius – perkaso Nr.
b) antras skaičius – sluoksnio Nr.

PERKASA NR. 1

Sluoksniai: 1 a, b, c

Kd 1___88
Ar 1 – 1 a, b, c

- 1 - 5. Plokštinių koklių šukės, glazūruotos žalia glazūra, puoštos stilizuotu augaliniu - plastiniu ornamentu (pieš. 7).
- 6 – 8 a. Plokštinių, karnizinių koklių šukės, glazūruotos žalia glazūra, puoštos stilizuotu augaliniu ornamentu (pieš. 8).
9. Plokštinio koklio šukė, glazūruota žalia glazūra, puošta stilizuotu augaliniu ornamentu (pieš. 17).
10. Plokštinio, žaliai glazūruoto koklio šukė, puošta geometriniu ornamentu.
11. Žaliai glazūruoto koklio - karūnėlės šukė, puošta augaliniu - plastiniu, geometriniu ornamentu.
- 12 - 14. Indų pakraštėlių ir sienelių fragmentai. Indų molio masė pilkai rusva, degta oksidacinėje aplinkoje, glazūruota žalia, salotine glazūra, puošta banguotų linijų geometriniu ornamentu (pieš. 8).
- 15 – 18. Indų šukės. Molio masė degta oksidacinėje aplinkoje. Indų pakraštėliai profiliuoti.
- 19 – 21. Virimo puodų pakraštėlių ir sienelių šukės. Molio masė pilka, su grūsto akmens priemaiša.
22. Keptuvės šukė. Molio masė pilkai rusva, iš vidaus indas glazūruotas žalia glazūra.
23. Dubens sienelių šukė. Molio masė pilkai rusva. Indo sienelės puoštos banguotų linijų ornamentu, vidus glazūruotas žalia glazūra.
24. Bokalo šukės. Molio masė šviesiai ruda. Išorėje indo sienelės glazūruotos balta emale, puoštos augaliniu ornamentu, naudojant žalią, mėlyną, geltoną, rudą glazūras. Indo vidus glazūruotas geltonai.

Sluoksnis Nr. 1b

25. Puodyninis koklis. Molio masė rusva, Anga kvadratinė 10,5 x 10,8 cm. Koklio aukštis 11 cm, dugno skersmuo 8,5 cm. Išorinėje sienelių pusėje yra ryškios žiedimo rievės (pieš. 11).
- 26 – 27. Puodyninis koklis. Molio masė rusva. Anga stačiakampė 11 x 10 cm. Koklio aukštis 11,4 cm, dugno skersmuo 8,3 cm. Išorėje yra žiedimo rievės. (pieš. 12).
- 27 – 33. Langų stiklų ir ruošinių šukės. Stiklas yra žalsvos spalvos. Stiklai buvo įtvėriami į metalinius rėmus.

PERKASA NR. 2

Sluosnis Nr. 1

Kd 1___88
Ar 2 – 1

- 33 – 36. Indų šukės. Molio masė pilka, degta redukciniėje aplinkoje. Kai kurių indų molio masėje yra grūsto akmens priemaišų.
37. Spalvoto metalo šlako gabalas.

Sluoksnis Nr. 3

Kd 1___88
Ar 2 – 3

- 38 - 44. Plokštinių, baltai ir gelsvai glazūruotų koklių šukės. Plokštės puoštos stilizuotu augaliniu - plastiniu ornamentu.
- 45 - 46. Karnizinių, baltai glazūruotų koklių šukės.
- 47 - 48. Geležinės, kaltinės vinys. Galvutės apvalios, vinies skersmuo kvadratinis. Vinių ilgis 9,9 ir 12,5 cm.

PERKASA NR. 3

Sluoksnis Nr. 1 Kd 1____88
Ar. 3 – 1

49. Indo pakraštėlio ir sienelių šukė. Molio masė rusva, degta redukciniėje aplinkoje. Pakraštėlis profiliuotas, vidinė pusė glazūruota žalia glazūra.

PERKASA NR. 4

Sluoksnis Nr.1 Kd 1____88
Ar. 4 - 1

50 – 57. Plokštinių, žaliai glazūruotų koklių šukės, puoštos stilizuotu augaliniu - gyvuliniu ornamentu. Koklio dydis; plotis 16,6 cm, aukštis 18,9 cm . (pieš. 13).

59 – 67. Plokštinių žaliai glazūruotų ir neglazūruotų koklių šukės, puoštos stilizuotu augaliniu ornamentu. Koklio plotis 16,3 cm, aukštis 19,5 cm.

68 – 70. Plokštinių, neglazūruotų koklių fragmentai. Kokliai puošti stilizuotų rugiagėlių ornamentu (pieš. 15).
Rekonstruoto koklio plotis 15,7, aukštis – 19,3 cm.

71. Plokštinio neglazūruoto koklio šukė, puošta stilizuotu rugiagėlių ornamentu.

72 - 72a, 73. Plokštinių, karnizinių, žaliai glazūruotų ir neglazūruotų koklių šukės. Plokštė puošta stilizuotu augaliniu ornamentu.

74 -75. Plokštinių, kampinių, žaliai glazūruotų koklių šukės, puoštos augaliniu ornamentu (pieš. 17).

76. Plokštinio, neglazūruoto koklio šukė, puošta augaliniu ornamentu.

77. Plokštinio, karnizinio, žaliai glazūruoto koklio šukė, puošta geometrininiu ornamentu.

78 – 79. Plokštinių koklių rišamųjų sienelių šukės.

Sluoksnis Nr.2 Kd 1____88
Ar.4-2

80. Plokštinio, rudai glazūruoto, puošto stilizuotu augaliniu, geometrininiu ornamentu koklio šukė.

81. Plokštinio, rudai glazūruoto, puošto augaliniu ornamentu koklio šukė.

82. Plokštinio, karnizinio, rudai glazūruoto koklio šukė. Koklio plotis 9,5 cm.

PERKASA NR. 5

Sluoksnis Nr. 1 Kd 1____88
Ar. 5-2

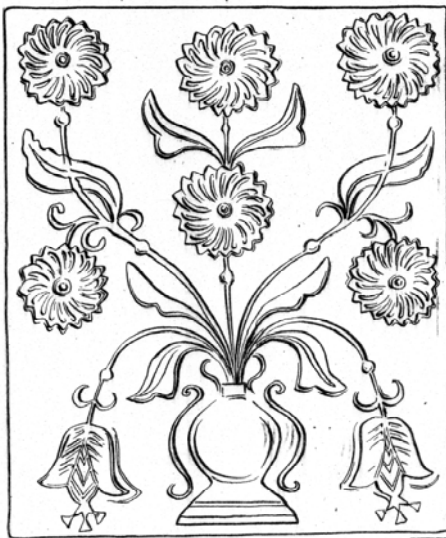
83 – 85. Virimo puodų pakraštėlio ir sienelių šukės. Molio masė rausva su grūsto akmens priemaiša.

86. Indo pakraštėlio ir koklio šukė. Molio masė pilkai rusva.

1988 m. ataskaitą papildė rekonstruotų koklių piešiniai, kuriuos atliko Kauno paminklų konservavimo instituto dailininkė V.Ridikaitė

V. RIDIKAITĖ. KOKLIŲ REKONSTRUKCIJOS PIEŠINIAI. KAUNAS, 1988

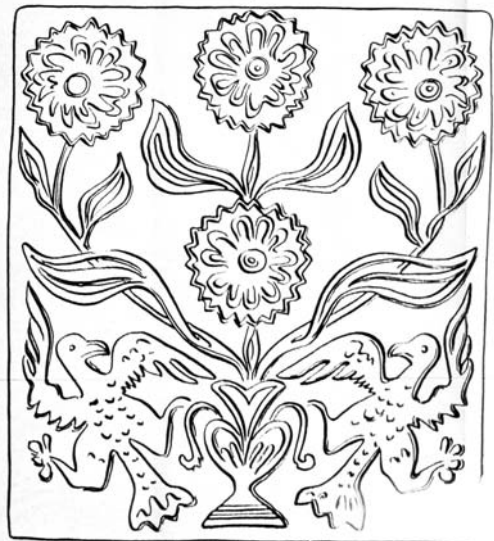
PLOKŠTINIO KOKLIO REKONSTRUKCIJA

Jrv. 58-67

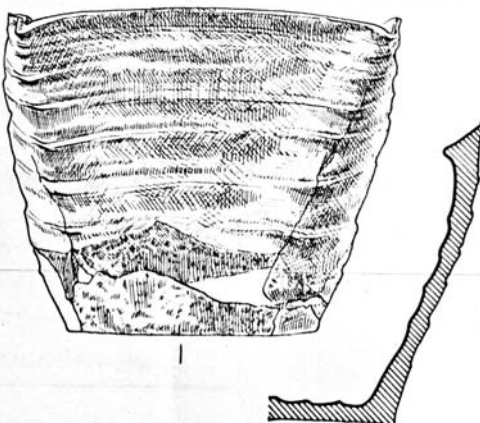
SK. VBS. at.
SK. VBS. atk. *Al. J. J. J.*

PLOKŠTINIO KOKLIO REKONSTRUKCIJA

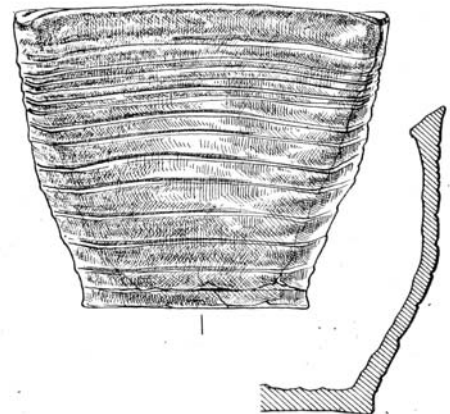

Jrv. 50-67

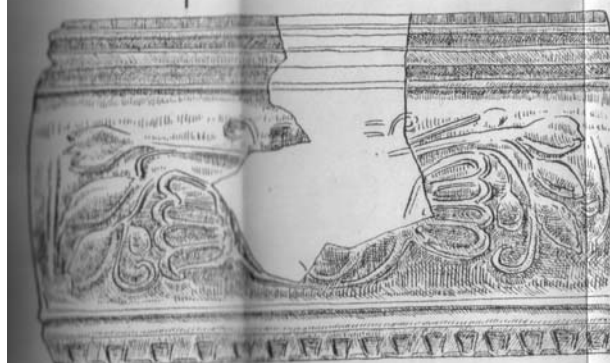
PUODYNINIS KOKLIS

PUODYNINIS KOKLIS M 1-1

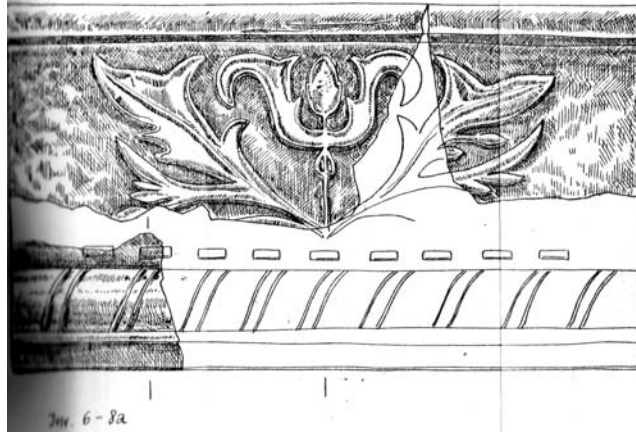

KARNIZINIO KOKLIO FRAGMENTAS

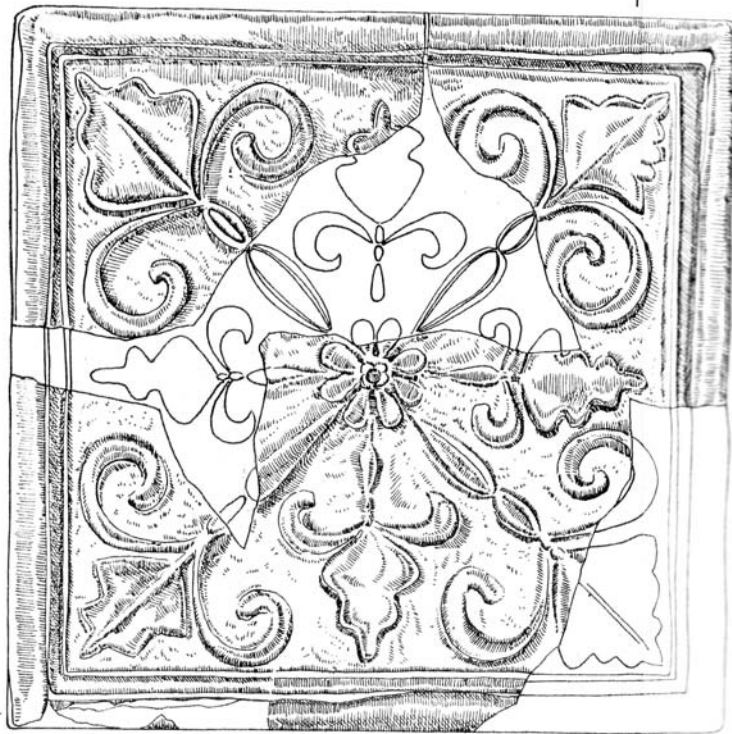
Jrv. 72-73

KARNIZINO KOKLIO REKONSTRUKCIJA M 11

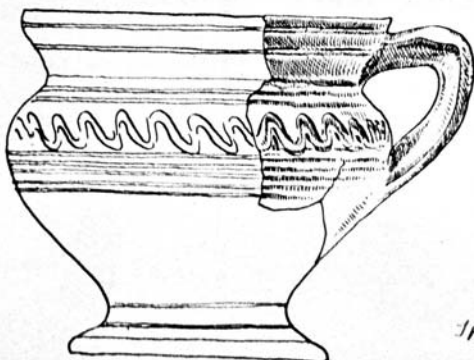
Jny 6-8a

PLOŠTINIO KOKLIO REKONSTRUKCIJA M 11

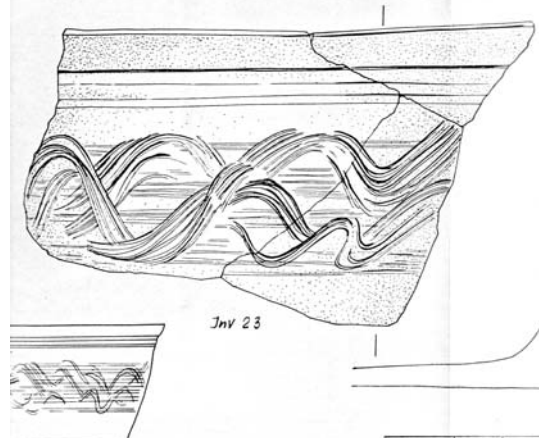
Jny 1-5

PUODELIO REKONSTRUKCIJA

Jny 12

DUBENS ŠUKĖ M 11 REKONSTRUKCIJA M 13

Jny 23